

LA HISTÒRIA DE TÀRRACO EN ÈPOCA ROMANO-REPUBLICANA DOCUMENTADA PER LES SEVES MONEDES EN ESCRITURA IBÈRICA *

La primera qüestió que s'ens presenta és l'ús de la llegenda ibèrica KESE a les monedes, quan tots sabem que la ciutat que les encunyà és Tàrraco. Numismàticament la solució que proposem, a l'igual que ho ferem per Empòrion i Sagunt, és que a les monedes figura l'ètnic ibèric dels pobladors del lloc i de les rodalies. Després amb la constitució de la ciutat amb un estatut jurídic és quan tenim el nom definitiu de Tàrraco per a la ciutat, quedant KESE com expressió de l'ètnic per llurs habitants.

Així al poblament de Kese li correspon la ciutat de Tàrraco, com al dels Untikesken de les monedes o Indigetes de les fonts històriques els hi correspon Empòrion, i als d'Arse, Sagunt.

La segona qüestió és la de l'existència de les dracmes d'imitació emporitana amb la llegenda ibèrica KESE. Per tots ha estat rebutjada l'existència de les dracmes amb la llegenda TARAKONSALIR, conegudes sols per un dibuix del segle passat i al qual ara no donem aquesta lectura. I en quan a la de KOSE hem vist que davant de la llegenda per tots llegida així, hi ha un altre signe ibèric, el TI, per la qual cosa devem llegir TIKOSE, i ens quedem sense la dracma desitjada.

En torn a aquesta qüestió ens devem preguntar, essent Tàrraco la base militar dels romans en les seves lluites contra els cartaginesos i després contra els ibers revoltats, podia encunyar moneda en oposició als romans? Creiem que això no sembla pas ésser possible. Les dracmes

* Conferència professada a la Facultat de Filosofia i Lletres de Tarragona, dins el cicle commemoratiu del 22è. centenari de l'arribada dels Escipions a la Ciutat.

ibèriques són encunyades per cobrir les necessitats financeres dels pobles ibèrics aixecats en armes contra els invasors, cosa que no veiem gaire factible pel cas de Tàrraco. Malgrat això devem tenir en compte la possibilitat de l'existència de dues dracmes ibèriques d'imitació en les qual podria trobar-se la llegenda KESE.

La lectura del primer signe no és segur del tot, en quan al segon i tercer són amb tota claretat i seguretat S i E. Si existissin les dracmes ibèriques de Kесе, deuríem acceptar que en algún moment Tàrraco tingué un estat d'independència que permeté llur encunyació, el qual pogué existir abans de l'arribada dels romans o en algun dels alts i baixos de les lluites entre romans y cartaginesos.

Amb l'arribada dels romans a la Península en desembarcar a Empòrion l'any 218 a.C. s'inicia la segona guerra púnica, que provocà un canvi enorme en l'estructura econòmica de la Península. La tàctica romana és extraordinària portant la guerra a la reraguarda enemiga, que a més devia ésser el suport de l'exèrcit que atacava a Itàlia.

Els romans per a finançar les activitats militars a la Península necessiten diner i encarreguen l'encunyació de moneda a la seca emporitana, que fins aleshores havia encunyat dracmes, amb el cap de l'Arèthusa voltada per tres dofins i revers de pegàs amb la llegenda grega de l'ètnic, i ara encunya nova moneda, amb els mateixos tipus, canviant solament el cap del pegàs, el qual es transforma en un petit home que s'agafa el peu amb la ma, usa la mateixa llegenda grega EMPORITON, i el mateix sistema metrològic d'una dracma de 4,70 grs.

L'exèrcit romà arriba sota el comanament dels germans Scipions que lluitaren a la Península fins a la seva mort ocorreguda l'any 211, poc després arriba el fill-nebot dels anteriors, el Scipió que lliurà la Península dels cartaginesos i l'entregà als romans.

A l'arribada dels romans a la Península, la circulació monetària era inexistent en un sentit comercial, però coneixia un gran volum destinat a finançar les necessitats militars de l'exèrcit cartaginés.

Després del desembarc a Gadir, l'any 237, els cartaginesos començaren a encunyar moneda de plata, i fins i tot d'or i electró. Es succeeixen diverses emissions de monedes de plata, diferenciades per llurs tipus, fins que en arribar cap a l'any 221, amb l'estabilització de la conquesta i la creació del sector de serveis, comencen els cartaginesos a encunyar moneda de bronze, amb el mateix patró metrològic a l'usat a Sicília i sud d'Itàlia.

I és després d'aquestes emissions hispano-cartagineses de bronze, de l'any 221 i abans del 211, on podem situar la primera emissió de

moneda batuda amb el nom ibèric de KESE. Presenta un cap llorejat i un cavall corrent, a dessota la llegenda en la variant arcaica del signe KE, en la qual el traç interior surt de la part inferior de l'angle que forma aquest signe. Pel seu estil sembla talment una emissió siciliana.

Segueix la segona emissió, també anterior a l'any 211, amb el valor més alt amb l'efigie barbada, els altres valors amb el cap imberbe i amb genet el valor unitat i cavall corrent el meitat.

Potser sota les ordres de Scipió el Jove, poc després de l'any 211, s'encunya la tercera emissió, caracteritzada per la presència d'un creixent i una estrella al revers per sobre els tipus, i solament encunyada en valors petits.

Aquesta data, de l'any 211, no és capritxosa, és una fita que hem trobat a Sicília, puix les emissions de bronze de Siracusa passen del sistema de 18 monedes en lliura, amb monedes de 18 i 9 grs., al sistema de 30 monedes en lliura, amb monedes de 11 grs. Aquest canvi també el trobem a les emissions hispano-cartagineses.

Les monedes d'aquestes tres primeres emissions presenten el primer signe de la llegenda en la variant arcaica, la qual presenta un traç que surt de la part inferior de l'angle, el qual forma el signe.

Després aquest primer signe de la llegenda, el KE, es presentarà en les successives emissions en les variants antiga i moderna. A la variant antiga el traç surt del costat superior de l'angle i en la moderna no hi ha traç.

La ciutat de Tàrraco es va desenvolupant i prenent importància fins a arribar a l'any 197 a esdevenir la capital oficial de la província Citerios. El testimoni de Tius Livi a l'anomenar Tàrraco com la «Scipionum opus» ne's una prova evident de la seva importància.

La ciutat de Tàrraco que amb l'arribada dels romans prengué un estatut jurídic, s'organitza amb els magistrats, la presència dels militars i els sacerdots, a més es forma un sector de serveis, tots ells no disposen de bens per a fer l'intercanvi, i per llur vida quotidiana necessiten de la petita moneda, i aquesta necessitat és la que cobriren les monedes de les tres primeres emissions de Kese, que foren encunyades més abundantment en els valors petits.

A començament del segle II a.C. després de la pacificació de les tribus ibèriques catalanes, es consolida l'ocupació romana a tot Catalunya, i la direcció de la penetració es dirigeix envers a la Vall de l'Ebre, aleshores la seca que encunya moneda de plata per a finançar les necessitats militars dels romans passa d'Empòrion a Tàrraco, encunyant-se moneda amb els tipus ibèrics i la llegenda ibèrica KESE,

però amb el sistema metrològic romà, del denari de 3,98 grs. Els tipus emprats són a l'anvers l'efigie d'un home i al revers un cavaller portant un segon cavall, expressió del mite dels dioscurs, en el qual un dels germans porta el cavall del germà absent. També s'encunyà el quinari que val la meitat del denari. El denari val 10 asos i el quinari cinc. Essent l'as l'unitat de la moneda romana de bronze.

El volum de l'emissió de denaris de Tàrraco correspon a l'ús de 31 encunyats, que podria cobrir les despeses de l'exèrcit romà durant dos o tres anys i complementarien la moneda arribada de la metròpoli. Contem que amb un encuny es poden fabricar de 20.000 a 30.000 monedes.

Els denaris de Kese han aparegut en alguns tresors, però en ells la seva presència sempre obeeix a una circulació residual, amb la qual cosa volem dir, que en el moment en que s'amagà el tresor eren pocs els que restaven en circulació, degut a que foren encunyats en un temps anterior molt allunyat.

En els tresors de fora de Catalunya, en trobem un en el tresor de Salvacañete a Cuenca, dos al d'Arcas també a Cuenca, un al de Còrdova, un altre al d'Albacete i un a Idanha-a-Velha a Portugal.

Pel que fa a Catalunya, un a La Barroca a Girona, dos al tresor de El Segaró també a Girona, amagats ambdós a finals del segle II a.C. En el mal anomenat d'Hostalric, sense datació, n'aparegueren dos i n'apareixeren en més quantitat al de l'Empordà, on es trobaren 21 denaris de Kese junt a 10 dracmes emporitanes i nombrosos denaris romans, l'ocultació d'aquest tresor correspon a les guerres sertorianes i en ells trobem monedes d'Empòrion i de Kese encunyades un segle abans, per això hem dit que es tracta d'una circulació residual.

El que foren molt coneguts i estimats els denaris de Kese ho prova el que foren imitats a la Narbonesa. En coneixem una imitació anepigrafa i un altre amb la llegenda ibrica IBINKI. Llur metrologia segueix la de les monedes «à la croix» de pes lleuger, de 2,40 grs, encunyades el segle II a.C. a la Gàllia.

Després els romans es serviren de la seca d'Iltirta per encunyar denaris per cobrir les despeses militars en el seu avenç cap a l'interior de la Península. Aquests denaris porten els tipus ibèrics, la llegenda ibèrica ILTIRTASALIRBAN i pertanyen al sistema metrològic del denari romà, al igual que a Tàrraco, però el volum de moneda encunyada fou molt més gran.

En una quantitat molt reduïda també foren encunyats denaris ibèrics amb la llegenda AUSESKEN.

Coetàniament a l'emissió de denaris s'encunyà l'emissió de monedes de bronze sense símbol. Tàrraco continua amb les mateixes necessitats, amb tot l'estol de magistrats, sacerdots, militars, i per a pagar llurs serveis s'encunyen aquestes monedes en tota l'escala de valors: unitat, meitat, terç, quart, sisè i dotzè.

El sistema monetari ibèric, emprat a Tàrraco, encara que no usa el sistema metrològic romà, en usa el seu sistema de divisors i marques.

Pel valor unitat sempre el revers té el tipus d'un genet portador de palma. Pel valor meitat, el revers és el d'un cavall galopant o piafant, amb la pota davantera alçada. En les emissions més antigues veiem entre les dues potes davanteres un glòbul, el qual és una reminiscència d'un sistema anterior usat a Sicília, i que desapareix ben aviat.

Pel valor terç, el cavall presenta el cap ajupit dirigit envers una mata o bucrani, segons les interpretacions, bé menjant un matoll d'herba o ensumant un cap de bou en un sentit simbòlic, i porta com a marca de valor quatre glòbuls.

Per explicar el sentit d'aquests glòbuls, devem tenir en compte, que en el seu origen l'as romà pesava una lliura i contenia dotze unces, i en els divisors cada glòbul significava el valor i pes d'una unça. En anar-se reduint el pes de l'as, cadascuna de les dotze parts que el formaven també disminuï el seu pes. Quedant aleshores el glòbul com el valor d'un dotzè de l'as. Per tant en aquest cas de quatre glòbuls, significa $4/12$ que és igual a $1/3$, per això a la moneda amb quatre glòbuls diem que és un trient, per que val un terç de l'unitat.

Pel valor quart, tenim un mig pegàs, també s'ha dit que era un pròtome de cavall i la marca que porta són tres glòbuls, o sigui $3/12$ que és igual a $1/4$.

Pel valor sisè un dofí i dos glòbuls, o sigui $2/12$ o un sisè. Pel valor dotzè, cavall galopant i un glòbul.

El sistema metrològic emprat segueix el de les emissions anteriors, de pes baix, ajustant-se però ara, al sistema uncial romà en ús en aquest temps, essent-ne una meitat.

El volum de la moneda encunyada, en aquesta emissió sense símbol, la valorem per l'ús de $17/21$ encunys, pel que fa la unitat, prou important en relació a les altres emissions ibèriques catalanes de bronze encunyades posteriorment. Sabem que per a totes les emissions ibèriques de Laissen foren emprats uns 20 encunys, el qual és l'equivalent a una sola emissió de Kese.

Venen després dues emissions, les quals si bé presenten uns problemes de difícil interpretació i solució, són l'únic testimoni d'uns fets

històrics que es manifesten en unes influències de tipus polític exercides per Tàrraco.

Una, la de mòdul gran i pes quasi uncial, coneguda per un sol exemplar de l'American Numismatic Society, és de característiques similars a les primeres emissions de l'Ausetània i de la Laietània, i ens dona el testimoni del fet, de poca durada, d'una unitat de la metrologia a tota la Catalunya ibèrica, conseqüència d'una unitat política pasatgera.

L'altra, l'emissió de Kese amb el símbol d'Espiga, que també fou usat esporàdicament a Ausesken, representa la introducció del sistema metrollògic de pes baix de Kese a l'Ausetània, de on passà a la Laietània. El fet ens prova la influència de Kese, al marge d'Empòrion i d'Ilerda, sobre l'Ausetània i la Laietània. El volum d'aquesta emissió és reduït.

Després d'aquestes emissions de poc volum i curta durada segueix una de les emissions més abundants de Tàrraco, que usa per distintiu el símbol caduceu. És del millor estil romà, presentant la particularitat del seu gran nombre de divisors, essent el valor unitat reduït a l'ús de 12/15 encunyats. Aquesta gran abundància de divisors fa pensar en el augment de les necessitats de la vida quotidiana a Tàrraco, a on l'estament de serveis continua voluminos, com correspon a la capital, malgrat que el centre de les activitats militars es desplaça cap a Ilerda, i d'allí a la Sedetània, tot dirigint-se cap a la Celtibèria.

La primera meitat del segle II a.C. queda coberta per nou emissions de monedes de bronze, que presenten progressivament una reducció de llur pes. Algunes d'aquestes emissions no presenten el valor unitat i solament divisors, amb la particularitat de que presenten llur pes baix per dessota del que correspon a la unitat del sistema, essent realment una moneda fiduciària.

Les emissions amb valor unitat s'inicien amb el símbol de feix de llamps, en aquest el signe Ke de la llegenda es presenta en la variant antiga, en canvi en les emissions que segueixen la variant serà la Ke moderna. Venen després les emissions amb maça, àmfora, i casc. El nombre de divisors en aquestes emissions va en disminució.

El volum d'aquestes emissions és abundant en relació a les altres monedes ibèriques catalanes, exceptuant Empòrion i Ilerda.

El gran volum d'encunyació d'aquestes monedes les fa presents a tot Catalunya, però no surten gaire d'ella, excepte les que trobem amb la contramarca de S C puntejades, que sempre han estat trobades a Andalusia. La significació d'aquesta contramarca S C ha estat considerada com les inicials de Saltus Castulonensis, nom d'unes mines de

la província de Jaen, i el fet de contramarcar-les era per ésser usades en elles.

El volum de l'encunyació de les monedes d'aquestes emissions i l'amplia circulació que tingueren ens fa pensar, que a més de cobrir les necessitats del sector de serveis, en cobrien d'altres. Tàrraco donant les seves monedes rep serveis i els bens necessaris pel seu desenvolupament, a més serveixen per altres necessitats de caràcter fiscal que es deurién anant presentant i les quals elles deurién resoldre.

En les investigacions numismàtiques són els tresors monetaris els documents més importants i que ens permeten entre altres conseqüències l'ordenació de les emissions.

Ens hem servit dels tresors de Balsareny i Azaila per l'ordenació de les emissions de Kese. A Balsareny, entre 420 monedes 83 eren de Kese, i d'elles 77 presenten el símbol figuratiu, a més, 5 del símbol epigràfic TI i un del TA. A Azaila, es trobaren 16 monedes de Kese, solament una amb el símbol figuratiu de proa, les demés monedes amb el símbol epigràfic TA, KU, TU, NS, TE i BE. Les darreres presenten la llegenda llarga KESSE.

El nostre esquema d'ordenació és:

Primer, les monedes amb el símbol figuratiu són més antigues que las que el tenen epigràfic.

Segon, en el tresor de Balsareny amagat en ocasió del pas dels Cimbris, l'any 104 a.C., no hi ha cap moneda amb la llegenda llarga, quasi totes porten el símbol figuratiu, i sol 6 entre 83 porten el símbol epigràfic. Tercer, el tresor d'Azaila, amagat en ocasió de les guerres entre Sertori i Pompeu, de 80-72 a.C., no presenta emissions antigues, una sola moneda amb símbol figuratiu, i abundants les de llegenda llarga KESSE, faltant les darreres emissions de pes baix, les quals ja encunyades no han tingut temps d'arribar encara a Azaila.

Amb aquest exemple, hem presentat un dels mètodes que hem seguit per establir l'ordenació de les emissions d'una seca.

Potser ara al parlar dels mètodes d'investigació és ocasió per a fer referència als nous mètodes que apliquem, l'estadística, no sols la de les xifres i percentatges, sinó la que resulta d'aplicar les lleis i els test estadístics, que ens permeten fer una sèrie de valoracions de caràcter objectiu i que avui gràcies als calculador i ordenadors electrònics són senzills de realitzar.

En el nostre llibre sobre les monedes ibèriques de Tàrraco hem aplicat aquests mètodes i ens han servit per poder prosseguir la nostra

recerca quan pels mètodes clàssics de la investigació numismàtica quedavem aturats.

Al començar la segona meitat del segle II a.C. trobem a Kese una reducció en el pes de les seves monedes, que esdevenen meitats de l'as en ús a Empòrion, que és encunyat a la talla de 15 monedes en lliura, o sigui de poc més de 21 grs, com hem deduït per l'ús de la marca 15, en unes monedes emporitanes expressada en el sistema de numeració emprat pels grecs, a on la E val per 5, i la Iota per 10, la qual cosa es confirma al presentar una emissió a més de la marca EI la de XV en el sistema llatí.

La meitat dels 21 grs és poc més de 10 grs, que és el pes que trobem a les emissions de Kese d'aquest període.

Són tretze les emissions kesetanes de la segona meitat del segle II a.C., les primeres usen símbols figuratius, ceptre, cornucòpia, corona de llorer, bucrani, proa i timó. Després segueixen les emissions diferenciades pels símbols epigràfics: LA, TI, TA, TI.T.A.S, TU i KU. Algunes d'aquestes emissions foren encunyades en molt pocs exemplars, en canvi d'altres arriben a l'ús de 35 encunys. Resultant un volum total comparable al de les emissions de la primera meitat del segle.

En aquest període estan en activitat les seques ibèriques de l'Ausetània i de la Laietània, que empen el mateix sistema metrologic de Kese, en canvi Empòrion continua encunyant dintre del sistema de pes alt, en la relació de 2:1.

Tàrraco durant el transcurs del segle II coneix una tranquil·litat total, estant allunyada dels llocs on es desenvolupen les activitats militars de la Península, però en arribar a la fi del segle II a.C. cap a l'any 104, té lloc la invasió dels Cimbris, poble germànic que invai les Gàl·lies i entrà a Catalunya a no creà amb el seu pas la inseguretat i els perills conseqüents, dels quals en són testimoni els tresors de monedes amagats en aquells moments i la construcció de muralles en alguns oppida, com a Empòrion, Baetulo, Burriac i d'altres.

El camí seguit pels Cimbris queda marcat pels tresors de El Segaró, La Barroca, Cànoves, Balsareny, Baix Llobregat i recentment el publicat de Sarrià, a Barcelona.

A més, a Sidamunt, a les excavacions s'ha trobat un estrat de fi del segle II a.C. amb senyals de destruccions, que és un testimoni més del pas dels Cimbris.

Els tresors amagats i que sortosament han estat descoberts, al contenir denaris romans, els quals són datables amb tota seguretat, ens

han permès veure la data en que foren amagats i molts dels descoberts a Catalunya ens la donen molt propera al pas dels Cimbris.

Aquests fets degueren donar més importància a les grans ciutats, com ho era Tàrraco, protegida per sòlides muralles, i això degué tenir per conseqüència l'augment de la seva influència i dintre d'ella de l'element més romanitzat, incrementant-se fortament el seu pes dintre de la política municipal i provincial. D'aquests fets en són testimoni les monedes de Kese, puix en elles trobem, en primer lloc, el canvi del valor fonètic de llur signe sil·làbic KE que passa a ésser alfabètic. I així, KESE la llegenda curta, amb tres signes, el primer sil·làbic de valor KE, i alfabètics els altres dos S i E, passa a convertir-se en la llarga KESSE, amb tots els signes de valor fonètic alfabètic. El primer, abans amb el valor de KE ara és la consonant K i necessita una E, que segueix per donar el só fonètic igual a l'anterior KE. A continuació en lloc d'una S, en trobem dues, un romà deuria necessitar les dues S per que el só fos igual a com el pronunciava un íber, a més el text de Livi, quan es refereix a CISSIS pot ajudar a fer-ho comprendre.

Un altre canvi important és l'augment de pes de les monedes, que s'acosten al sistema usat en aquells moments a Roma.

Tot doncs indica una forta romanització, que encara que pasatgera és ben evident.

L'emissió que acusa més aquest fet és la que presenta el símbol epigràfic NS, la qual fou encunyada en un volum molt reduït. Les que segueixen ja són més abundants, porten els símbols epigràfics BE i TE i presenten una disminució de pes en relació a l'anterior.

Aquest fet tan singular, de l'augment del pes, el trobem també a altres emissions ibèriques catalanes, a Ilturo l'emissió amb el símbol orella, a Lauro amb maça i a d'altres, com Baitolo, Ieso i Iltirta, amb el pes en reducció.

El nombre de divisors a les emissions kesetanes amb els símbols BE i TE, són molt abundants. Arribant a ésser el 43 % de les monedes per nosaltres conegudes. Aquesta major necessitat de moneda petita és un altre reflexe de l'augment de romanització.

Passat el perill, que representà el pas dels Cimbris, que marxaren cap a la Vall de l'Ebre, a on els celtibers els empenyeren cap a la Gàl·lia i allí foren totalment aniquilats per les legions de Mari, les coses tornaren com eren abans. Tàrraco tornà a una situació política igual a l'anterior al pas dels Cimbris, les monedes ho manifesten. Es torna a la llegenda curta, amb el valor sil·làbic del signe KE, la disminució de pes de les monedes és molt important, passant-se a un sistema de 40 mo-

nedes en lliura, la qual cosa representa l'ús d'un patró de poc més de 8 grs.

Amb aquest patró s'encunyen a principi del segle 1 a.C. les emissions diferenciades pels símbols epigràfics IL-S, IL, palma, A i TIKI.

Cap el final de les emissions de Kese trobem que el cap de l'home presenta la forma de crani dolicocefal, això succeeix dintre de l'emissió amb el símbol epigràfic A, en la qual hi trobem monedes amb el cap normal i amb el dolicocefal, el qual serà després emprat a l'emissió amb el símbol epigràfic TIKI, la darrera de les emissions ibèriques de Tàrraco.

El volum d'aquestes darreres emissions continua essent similar a les anteriors, però desapareixen totalment els divisors.

En encunyar Tàrraco aquestes darreres emissions eixampla la seva àrea d'influència política, com deduïm per encunyar-se a Ilerda les darreres emissions amb la llegenda ibèrica i la tipologia del llop i un estil molt proper al de les monedes de Kese. El mateix succeeix a Ieso.

En conseqüència Iltirta, després d'haver fet sentir la seva influència cap a la Vall de l'Ebre expressada en l'ús del símbol dels tres dofins, passa a ara a dependre de Tàrraco.

Impossible és ara precisar la data de la fi de les emissions ibèriques catalanes i molt difícil de dir-ne alguna cosa concreta. Sempre s'anat repetint que després de la batalla de Munda, a l'any 45 a.C., ja no s'encunyen més monedes amb la llegenda ibèrica, és una simple hipòtesi amb un fonament lògic i que a falta d'altre de millor hem anat repetint tots.

Potser seria hora d'estudiar aquest problema sota nous aspectes. Pel que fa a Tàrraco, hem vist que les darreres emissions, per llur pes baix trenquen totalment amb les anteriors i en canvi coincideixen totalment amb les que venen després d'època augustea, del 2 a.C. al 4 d.C.

La intervenció de Cèsar a les guerres hispàniques contra Pompeu i la fundació de colònies a nom de la família Julia, són fets que pensem deuriem reflectir-se a les monedes.

La constitució de Tàrraco en la colònia Iulia Urb Tàrraco, sembla que fou deguda a l'ajuda que proporcionà a Cèsar en la lluita contra els pompeians. Evidentment totes les monedes ibèriques deuen ser anteriors a aquests fets, però de quants anys? Pel moment no podem respondre.

Les emissions de Tàrraco i Empòrion han estat sempre ben diferents. En el segle II llur pes estava en la relació de 1:2, en el primer

segle mentre que Tàrraco presenta un pes de poc més de 8 grs, a Empòrion trobem el pes de l'as d'August, d'uns 10,25 grs, aquestes diferències deuen ser el resultat de situacions polítiques distintes.

Ja que les fonts antigues històriques de Tàrraco no aclareixen res sobre aquest període, esperem que davant el testimoni que ens donen les monedes, un anàlisi més pregon de totes les fonts ens donguin alguna llum sobre aquests problemes.

L. VILLARONGA

IL·LUSTRACIÓ

1. Dracma d'imitació emporitana, possiblement amb la llegenda ibèrica KESE, lleugerament agrandida.
2. Moneda de bronze de la primera emissió, de l'any 221-211 a.C.
3. Moneda de la tercera emissió, anterior a l'any 211 a.C.
4. Moneda de la segona emissió amb el cap barbut, del 221-211 a.C.
5. Denari de plata encunyat a principi del segle II a.C.
6. Moneda de bronze coetània del denari.
7. Emissió amb el símbol caduceu, de la primera meitat del segle II a.C.
 Divisors de l'emissió amb el símbol caduceu. 8, valor meitat amb el cavall piafant. 9, el valor terç amb el cavall amb el cap ajupit. 10, el quart amb mig pegàs. 11, el sisè amb un dofi. 12, el dotzè amb el cap de Mercuri i un cavall galopant.
13. Moneda de bronze amb el símbol maça.
14. Divisor agrandit del valor del quart, amb un gall que porta en el bec una sargantana.
15. Moneda de valor meitat de l'emissió amb el símbol ceptre.
16. Unitat amb el símbol epigràfic KU.
17. Moneda amb el símbol epigràfic ibèric BE, de finals del segle II a.C.
18. Moneda única amb el símbol epigràfic ibèric AS.
19. Única emissió amb símbol figuratiu, el de palma, entre les emissions amb símbol epigràfic.
20. Una de les darreres emissions de principi de segle I a.C., amb el símbol epigràfic A.
21. Una altra moneda de l'emissió amb el símbol epigràfic A, però amb el cap dolicocefal.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

